

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี
ที่มา : LUCIEN FOURNEREAU . LE SIAM ANCIEN

พุทธปรารักษ์

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมยุคต้นสยามประเทศ

สถาพร อรุณวิลาศ*

ภายหลังการล่มสลายของรัฐในยุควัฒนธรรมทวารวดีตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ขณะที่อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ชุมชนบ้านเมืองที่เคยเป็นรัฐทวารวดีบริเวณตอนกลางของประเทศไทยในปัจจุบันหลายแห่ง ได้แก่ กลุ่มเมืองละโว้ ในลุ่มแม่น้ำลพบุรี ปรากฏหลักฐานการสร้างสถาปัตยกรรมแบบปรารักษ์ที่ปรารักษ์แขก , ปราสาทศาลพระกาฬ สถาปนาขึ้นตามคติความเชื่อในศาสนาฮินดู และเวลาต่อมาคติความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากเมืองพระนครธม คือพุทธสถานมหายานที่พระปรารักษ์สามยอด กลุ่มเมืองศรีเทพในลุ่มแม่น้ำป่าสักมีหลักฐานการสร้างเทวสถานปรารักษ์สองพี่น้องและปรารักษ์ศรีเทพ กลุ่มเมืองทางด้านตะวันออกของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองศรีมโหสถพบหลักฐานปราสาทซ้อนทับอยู่บนโบราณสถานที่เคยสร้างในวัฒนธรรมทวารวดี ส่วนบริเวณภาคกลางด้านตะวันตก เคยมีกลุ่มเมืองอุททอง-นครปฐม-คูบัวมีหลักฐานการสร้างปราสาทในวัฒนธรรมเขมรที่เนินทางพระ ในเขตอำเภอสามชุก สุพรรณบุรี , ปราสาทเมืองสิงห์ที่กาญจนบุรี , ปราสาทกำแพงแลงที่เพชรบุรี และกำแพงที่สร้างด้วยศิลาแลงส่วนยอดแกะสลักรูปพระปางสมาธิด้วยศิลาทรายจำนวนมากล้อมรอบพระปรารักษ์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองราชบุรี

วัฒนธรรมการสร้างสถาปัตยกรรมรูปทรงปราสาทของเขมรในพื้นที่เดิมของรัฐทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบันสิ้นสุดลงในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่ชาวสยามเริ่มสร้างบ้านแปลงเมืองในพื้นที่หลายแห่ง เช่น การเกิดแคว้นละโว้ แคว้นสุพรรณภูมิ และแคว้นสุโขทัย ผู้นำชาวสยามหลายกลุ่มพยายามสถาปนาอาณาจักรของตน สร้างสัญลักษณ์และศูนย์รวมคติความเชื่อทางศาสนาด้วยการสร้างพระมหาธาตุและพุทธสถานสำคัญขึ้นใจกลางราชธานีของตนเอง

* หน่วยวิชาอารยธรรมไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุทธปรางค์พระมหาธาตุประจำเมือง

เมืองลพบุรีหรือแคว้นละโว้ มีชื่อเดิมว่า “ลโวทยปุระ” ตามหลักฐานศิลาจารึกที่พบในปราสาทพระขรรค์ ลโวทยปุระหรือละโว้เป็นเมืองที่เกิดการแพร่ขยายทางวัฒนธรรมตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ เทวสถานปรางค์แขกเป็นตัวแทนของคติความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูที่เริ่มมีบทบาทแทนที่วัฒนธรรมทวารวดี ของกลุ่มคนที่เคยอยู่อาศัยและปกครองรัฐแห่งนี้ การขยายตัวของศาสนาและความเชื่อตามแบบแผนวัฒนธรรมยังมีความต่อเนื่องจนถึงการสร้างศาลพระกาฬเดิมเป็นปราสาทหรือเทวสถาน แต่ปัญหาทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมภายในของผู้นำในเมืองลพบุรี และภายนอกคือ ผู้ปกครองอาณาจักรกัมพูชา ส่งผลกระทบต่อนักรัฐคนใหม่ที่ให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นหลักคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.๑๗๒๔-๑๗๖๑) มีการสร้างพระปรางค์สามยอดเป็นพุทธสถานสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นแทนที่ศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ อยู่ระยะหนึ่ง การแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของผู้นำรัฐเกิดขึ้นบ่อยครั้งในภูมิภาคแห่งนี้ สันนิษฐานว่าชนชั้นนำชาวสยามสามารถควบคุมอำนาจในรัฐเมืองลพบุรีได้สำเร็จ พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นกระแสที่เริ่มได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในหมู่ชนชั้นปกครองชาวสยาม ขณะที่พุทธศาสนา มหายานและศาสนาฮินดูมีบทบาทลดลง จุดหัวเลี้ยวหัวตอดังกล่าวได้นำไปสู่การคลี่คลายการสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญในเวลาต่อมา โดยเฉพาะการสร้างพระมหาธาตุคู่ศูนย์กลางของบ้านเมืองเพื่อให้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจนศูนย์รวมในการประกอบพระราชพิธีที่สำคัญของบ้านเมือง พุทธปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุของเมืองลพบุรี เป็นภาพสะท้อนของความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้

ภาพที่ ๑

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็นสถาปัตยกรรมที่มีรูปทรงคล้ายปราสาทเขมรยุคหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญช่วงเปลี่ยนแปลงมาสู่ความนิยมการสร้างพระมหาธาตุในแบบพุทธปรางค์

พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองลพบุรี (ดูภาพที่ ๑) สถาปัตยกรรมประธานของวัด มีรูปทรงเป็นพุทธปรางค์ขนาดใหญ่ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงก่อเป็นรูปฐานบัวลูกฟักซ้อนสองชั้น ด้านข้างของฐานทางทิศเหนือและทางทิศใต้มีร่องรอยของฐานที่ก่อขึ้นเพื่อรองรับสิ่งก่อสร้างแต่ปัจจุบันชำรุดถูกทำลายทั้งสองด้าน (เปรียบเทียบตัวอย่างโครงสร้างและแผนผังของพุทธปรางค์ประธาน วัดพุทธโสธรวัดที่พระนครศรีอยุธยา) มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จจากส่วนของฐานบัวลูกฟัก ส่วนของเรือนธาตุทำเป็นห้องคูหา มีมุขทางเข้าพุทธปรางค์ยื่นออกมาทางด้านทิศตะวันออก ทำเป็นประตูมีช่องทางเข้า ๓ ประตู เหนือประตูยังคงประดับตกแต่งด้วยทับหลังที่แกะสลักด้วยศิลาทราย

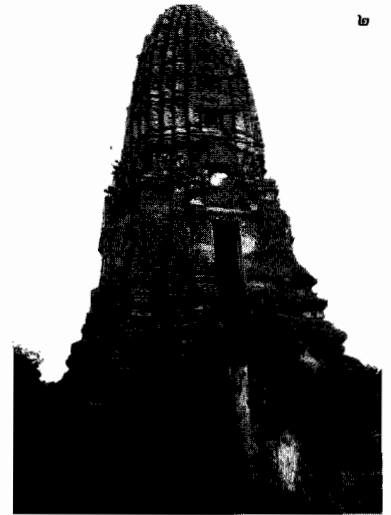
ส่วนยอดของพุทธปรางค์ทำเป็นชั้นรัดประคดซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปจำนวน ๕ ชั้นจนถึงยอดบนสุดซึ่งเคยมีโลหะประดับด้วย นกยูง ชั้นรัดประคดมีแท่งศิลาแลงฉาบด้วยปูน ตกแต่งลวดลายปูนปั้นประดับเรียกว่า กลีบขนุนและใบขนุน ลักษณะโดยรวมของพุทธปรางค์คล้ายกับฝักข้าวโพด การตกแต่งรูปทรงที่เพรียวและยืดสูงขึ้นเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นโดยช่างที่รังสรรค์งานสถาปัตยกรรมในดินแดนประเทศไทยได้พัฒนาต่อเนื่องเป็นพุทธปรางค์ที่รัฐไทยนิยมสร้างเป็นพระมหาธาตุหลักสำคัญของพุทธสถานในยุคต้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในเวลาต่อมา

เมืองสุพรรณบุรีหรือแคว้นสุพรรณภูมิ มีชื่อเดิมว่า “สุวรรณปุระ” ตามหลักฐานศิลาจารึกที่พบในปราสาทพระขรรค์ สุวรรณปุระเป็นเมืองที่ได้รับวัฒนธรรมเขมรจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เนินทางพระ ตำบลบ้านสระ อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ถูกทำลายลงโดยผู้คนสมัยปัจจุบัน แต่ยังปรากฏร่องรอยศิลปะและโบราณวัตถุที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ถือหม้อน้ำมนต์ สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนาเถรวาทนิกายมหายาน, ประติมากรรมรูปบุรุษและสตรีอาจจะหมายถึงเทพดาและนางอัปสร, ลายก้นหอย ลายกลีบบัวทำด้วยปูนปั้น สำหรับใช้ประดับตกแต่งปราสาทสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างด้วยศิลาแลง พุทธสถานแห่งนี้สร้างร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน

นอกจากแหล่งโบราณคดีที่เนินทางพระยังพบชุมชนโบราณที่บ้านหนองแจง ตำบลไร่โด อำเภอดอนเจดีย์ พบว่ามีแนวคูน้ำคันดินรูปสี่เหลี่ยมมุมมนซ้อนกันอยู่ ๒ แนว ลักษณะคล้ายรูปแบบของชุมชนในวัฒนธรรมเขมร เหลือศิลปะโบราณวัตถุจำพวกประติมากรรมสำริดและภาชนะเครื่องเคลือบสีน้ำตาลเพียงเล็กน้อย ย่อมแสดงให้เห็นร่องรอยอิทธิพลของคติความเชื่อทางศาสนาตามแบบวัฒนธรรมเขมรที่เข้ามาบริเวณพื้นที่ซึ่งเคยรุ่งเรืองในยุคทวารวดี จนเกิดการผสมผสานของรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ต่อเนื่องมาจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของชาวยุคสมัยใหม่

พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองสุพรรณบุรี (ดูภาพที่ ๒) สถาปัตยกรรมประธานของวัดมีรูปทรงเป็นพุทธปรางค์ขนาดใหญ่ ใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ส่วนล่างตั้งอยู่บนฐานปัทม์ซ้อนสามชั้น เป็นรูปแบบย่อเหลี่ยมไม้ยี่สิบ และในระดับเดียวกับฐานทั้งด้านทิศเหนือกับทิศใต้มีฐานก่ออิฐต่อเป็นปีกยื่นออกรองรับสิ่งก่อสร้าง สันนิษฐานว่าเป็นพุทธปรางค์ขนาดเล็กสององค์ขนานพุทธปรางค์ประธาน เรือนธาตุด้านหน้ามีซุ้มคูหาสั้นทำเป็นบันไดทางขึ้นองค์ปรางค์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประตูทางเข้าคูหาปรางค์ค่อนข้างสูง บริเวณเหนือประตูประดับตกแต่งหน้าบันซ้อนสองชั้นด้วยลายปูนปั้น ปรากฏร่องรอยรูปมกรคายขนาดที่ยังคงแสดงอิทธิพลศิลปะเขมรที่ยังได้รับความนิยมอย่างเด่นชัด ด้านที่เหลืออีกสามด้านทำเป็นซุ้มจระนำส่วนบนของพุทธปรางค์ มีชั้นรัดประคด ๕ ชั้น ตั้งแต่บัวเชิงบาตรตอนต่อชั้นนั้แสดงทำเป็นบัวผายมีผลทำให้รูปทรงส่วนยอดขององค์ปรางค์กลมเพรียวมากขึ้น ส่วนของชั้นต่างๆประดับตกแต่งด้วยบัวแบนและกลีบบนูน ปรางค์ปั้นปูนรูปท้าวจตุโลกบาลและเทวดาทำหน้าที่ปกป้องรักษาพระมหาธาตุ ยอดบนสุดมีนาคูศประดับ แต่สภาพปัจจุบันเป็นของที่นำมาซ่อมในสมัยหลัง

แคว้นสุโขทัย เป็นบ้านเมืองที่มีพัฒนาการในบริเวณพื้นที่ภาคกลางตอนบนของประเทศไทย มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสัมพันธ์กับอาณาจักรกัมพูชา เช่นเดียวกับรัฐไทยในภาคกลาง **ศรีสัชนาลัยสุโขทัย** เป็นเมืองคู่สำคัญของแคว้น ที่ปรากฏร่องรอยวัฒนธรรมเขมรที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อแบบแผนเดียวกับในอาณาจักรกัมพูชา ได้แก่ ปราสาทวัดเขาปู่จ่า (ภาพที่ ๓) ในเขตอำเภอด่านช้าง, ปราสาทวัดเจ้าจันทร์ (ภาพที่ ๔) ในเขตชุมชนเมืองเชลียง, ซุ้มประตูประดับพระพักตร์จตุรमुख (ภาพที่ ๕) และกำแพงที่ล้อมรอบวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ศูนย์กลางของชุมชนเชลียง เป็นหลักฐานศิลปสถาปัตยกรรมแสดงคติความเชื่อเดิมก่อนที่จะขยายไปสู่การสร้างเมืองศรีสัชนาลัย ขณะที่บริเวณเมืองสุโขทัยมีหลักฐานการสร้างปราสาทเหลืออยู่หลายแห่ง ได้แก่ ศาลาตามแดง (ภาพที่ ๖) ปราสาทที่เป็นเทวสถานก่อสร้างด้วยศิลาแลง แต่ส่วนยอดและหลังคาพังทลายลงมามีรูปทรงคล้ายกับพุทธปรางค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองลพบุรี, วัดพระพายหลวง (ภาพที่ ๗) เดิมเป็นปราสาท

ภาพที่ ๒
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอมือง
จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระศรีรัตนมหาธาตุ
ในรูปแบบพุทธปรางค์ที่ได้รับความนิยมสร้าง
ขึ้นในพุทธสถานหลายแห่งในช่วงที่อยุธยาเป็น
ราชธานีของสยาม

ภาพที่ ๓
ปราสาทเขาปู่จ่า ตำบลเชิงคีรี อำเภอด่านช้าง
จังหวัดสุโขทัย แผนผังปราสาทรูปสี่เหลี่ยม
ยกเก็จ ใช้อิฐที่ขัดผินจนเรียบก่อสร้าง สภาพ
ปัจจุบันชำรุด รูปแบบและเทคนิคการก่อสร้าง
สันนิษฐานว่ามีอายุร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบ
บาปวนผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่นราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๖-๑๗ โบราณวัตถุที่พบในช่วงเวลาต่อมา
มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนานิกายมหายาน ปราสาท
เขาปู่จ่าอาจถูกดัดแปลงเป็นพุทธสถานในภายหลัง

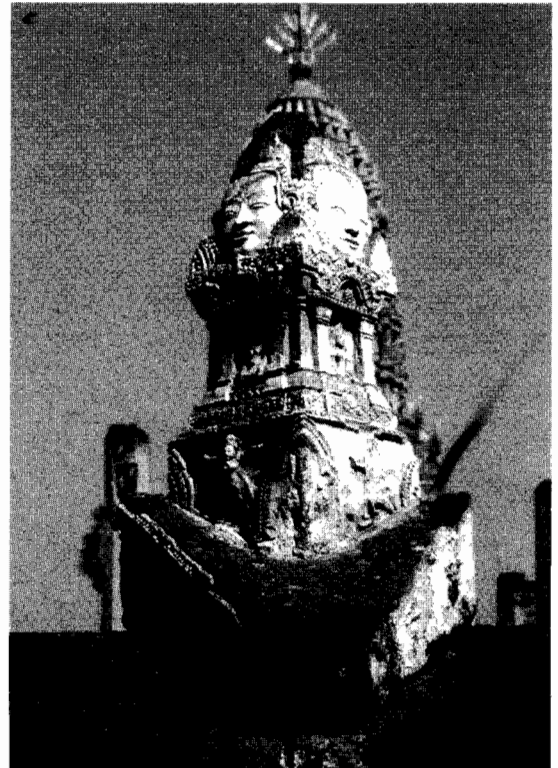
ที่มีสามยอดสร้างอยู่บนฐานชุกเดียวแต่สภาพปัจจุบันปราสาทองค์กลางและปราสาทองค์ทางทิศใต้พังทลายลงมาเหลือเพียงปราสาททางด้านทิศเหนือองค์เดียว และร่องรอยที่ปรากฏในปัจจุบันทั้งลวดลายปูนปั้นที่ประดับปราสาทเป็นภาพเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและด้านหน้ามีร่องรอยการสร้างวิหารเชื่อมต่อปราสาทเพื่อแปลงให้อาคารกลายเป็นพุทธสถานสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมตามคติพุทธศาสนาเถรวาทที่รับอิทธิพลจากลังกาทวีป, วัดศรีสวาย(ภาพที่๘) เดิมเป็นปราสาทที่มีสามยอดคล้ายกับรูปแบบปราสาทที่วัดพระพายหลวง และถูกดัดแปลงต่อเติมวิหารด้านหน้าเพื่อให้กลายเป็นพุทธสถานตามคติเถรวาทเช่นกัน แต่รูปแบบเดิมทั้งสองปราสาทสามารถกำหนดอายุการสร้างปราสาทตามแบบศิลปะเขมรแบบบาเยนที่นิยมมากในยุคสุดท้าย

ภาพที่ ๔

วัดเจ้าจันทร์ อำเภอสรีษัณาลัย จังหวัดสุโขทัย สถาปัตยกรรมรูปทรงปราสาทหลังเดียวโดดๆ มีแผนผังรูปทรงคล้ายปราสาทประธานในอโรคยาศาลที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

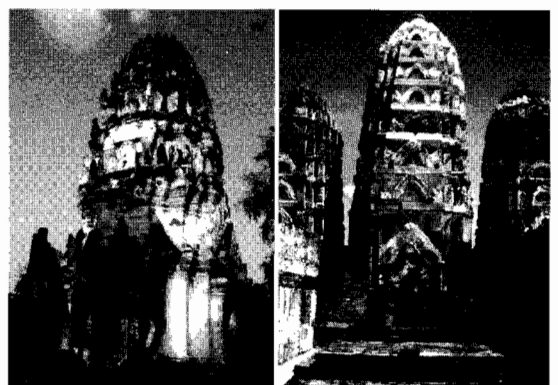
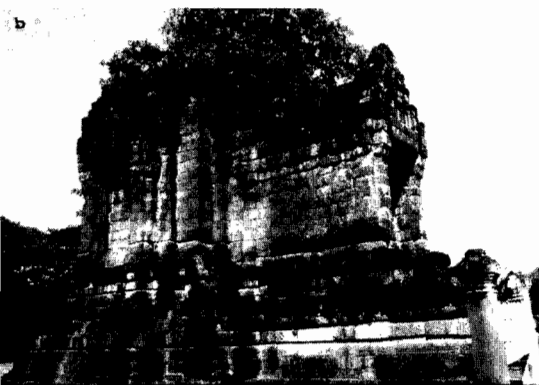
ภาพที่ ๕

ชุมประสูติวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอสรีษัณาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมการสร้างพุทธสถานมหายานศิลปะเขมรแบบบาเยน

ภาพที่ ๖

ศาลตามาแดง ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย แผนผังและลักษณะสถาปัตยกรรมได้รับความนิยมมาตั้งแต่ศิลปะเขมรแบบนครวัด ส่วนของฐานบัวลูกฟักฐานเดียวได้รับความนิยมในศิลปะเขมรแบบบาเยนและให้อิทธิพลต่อพุทธปรางค์ในสมัยอุทองต่อเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น

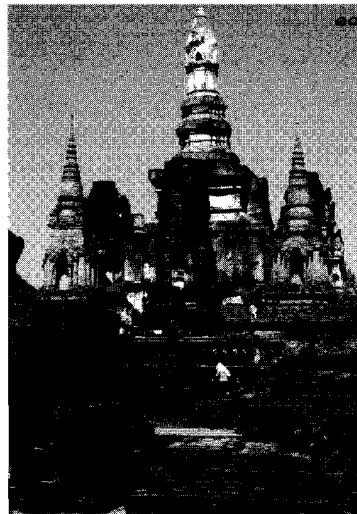
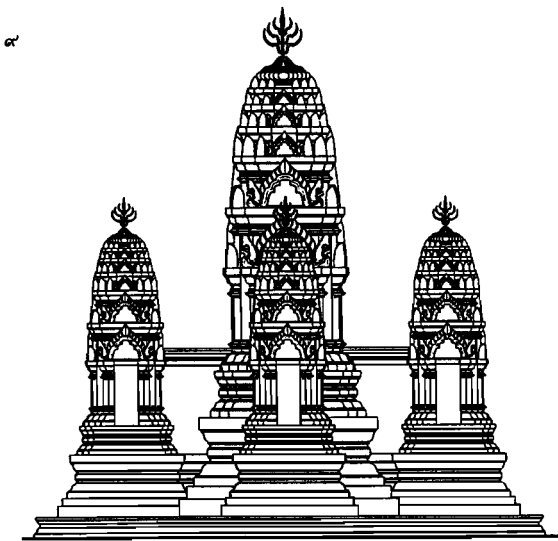

ภาพที่ ๗-๘

วัดพระพายหลวงและวัดศรีสวาย ตำบลเมืองเก่า อำเภอมือง จังหวัดสุโขทัย รูปแบบการสร้างปราสาทสามหลังได้รับอิทธิพลมาจากการสร้างชุมประสูติหรือโคปุระทางเข้าปราสาทศิลปะเขมรแบบบาเยน เช่นที่ปราสาทพระขรรค์ สร้าง พ.ศ. ๑๗๓๔ เมืองเสียมเรียบ

พระศรีรัตนมหาธาตุ(เดิม) เมืองสุโขทัย (ภาพที่ ๙) ศึกษาเปรียบเทียบจากรูปแบบของพุทธปรางค์ประจำทิศ พระมหาธาตุเมืองสุโขทัยจำนวน ๔ องค์ (ภาพที่ ๑๐) โดยมีสถาปัตยกรรมประธานเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สร้างตามแบบแผนศิลปะสุโขทัย แผนผังเดิมควรจะเป็นพุทธปรางค์ห้ายอดเชื่อมต่อกันระหว่างปรางค์ประจำทิศกับปรางค์ประธาน สภาพปัจจุบันถูกบูรณะในสมัยหลังหลายครั้งแต่ยังคงเห็นร่องรอยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระมหาธาตุองค์เดิมที่เป็นประธานควรมีขนาดใหญ่ โดยพิจารณาเปรียบเทียบจากปรางค์ประธานองค์เดิมที่ถูกพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สร้างครอบทับรวมทั้งฐานไพทีที่สร้างหุ้มเจดีย์บริวารประจำทิศทั้งแปด (ภาพที่ ๑๑)

รูปแบบพระมหาธาตุสถาปัตยกรรมประธานแต่เดิมนับตั้งแต่ส่วนฐานทำฐานบัวลูกฟักวางซ้อนอยู่บนฐานเขียง ฐานบัวลูกฟักชั้นที่สองทำย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง เชื่อมต่อกับเรือนธาตุของปรางค์ประจำทิศทั้ง ๔ องค์ ส่วนของเรือนธาตุที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จโดยมีซุ้มจระนำทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนของซุ้มจระนำตกแต่งทำเป็นซุ้มบรรพแถลงประดับด้วยกลีบขนุน ทำเป็นชั้นรัดประคดซ้อนลดหลั่นจำนวน ๕ ชั้น ชั้นสุดท้ายรองรับบัวยอดปรางค์ เคยมีโลหะรูปนาคคู่ประดับส่วนปลายสุด สถาปัตยกรรมพระมหาธาตุของเมืองสุโขทัยสันนิษฐานว่าถูกซ่อมแปลงจนมีรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบันอย่างน้อย ๓ ครั้ง เนื่องจากกระแสความนิยมพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาทวีปเข้ามามีบทบาทแทนที่พระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน ที่เคยนิยมสร้างปราสาทเป็นศูนย์กลางของพุทธสถาน

ภาพที่ ๙-๑๐

วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เดิมเป็นพุทธปรางค์แบบปรางค์ ๕ ยอด ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นปรางค์ยอดเจดีย์ และเปลี่ยนสถาปัตยกรรมประธานเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบในปัจจุบัน (ที่มา : ภาพลายเส้นจาก วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร , การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย , วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๔๕.)

ภาพที่ ๑๑

ปรางค์ประจำทิศ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย มีร่องรอยการเปลี่ยนซุ้มบันแถลงเป็นซุ้มแบบลังกาเปลี่ยนส่วนยอดประดับด้วยเจดีย์ทรงกลม พระพุทธรูปปูนปั้นประดับแสดงอิทธิพลศิลปะแบบอู๋ทอง

สรุป

แคว้นละโว้มีรากฐานความเจริญทางด้านศาสนาและความเชื่ออย่างสืบเนื่องนับตั้งแต่ยุควัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมเขมร จนกระทั่งชาวสยามได้ก้าวขึ้นเป็นชนชั้นปกครองแคว้นและยอมรับคติความเชื่อพระพุทธศาสนาเถรวาทช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมเป็นหลักของบ้านเมือง โดยมีพระมหาธาตุเป็นศูนย์รวมศรัทธาของผู้คนในดินแดนที่มีความหลากหลายของศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาหลายร้อยปี พุทธปรางค์ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหาธาตุของแคว้นละโว้ที่งานช่างยังคงมีอิทธิพลวัฒนธรรมเขมรเป็นกระแสหลัก เช่นเดียวกันแคว้นสุพรรณภูมิที่มีรากฐานการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแข็งแกร่งทัดเทียมกับแคว้นละโว้ อีกทั้งมีการสถาปนาพุทธปรางค์เป็นพระมหาธาตุประจำแคว้น ผลประโยชน์ที่ทั้งสองแคว้นเห็นร่วมกันจึงนำไปสู่การรวมตัวเพื่อสร้างรัฐแห่งใหม่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ชาวสยามที่แคว้นสุโขทัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำยมและบริเวณใกล้เคียง เคยเรียนรู้วัฒนธรรมเขมรที่แพร่อิทธิพลโดยเฉพาะศาสนา ความเชื่อ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเช่นเดียวกับทั้งสองแคว้น เริ่มสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับแคว้นสุโขทัยด้วยอำนาจรัฐตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีพุทธปรางค์ห้ายอดเป็นพระมหาธาตุสำคัญ เวลาต่อมากระแสพุทธศาสนาจากลังกาทวีปมีบทบาทต่อภูมิภาคอนุภาคเนย์มากขึ้นเป็นลำดับ แคว้นสุโขทัยเสียเปรียบแคว้นละโว้และแคว้นสุพรรณภูมิในด้านทำเลที่ตั้ง ทั้งความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ยุทธศาสตร์และจำนวนกำลังแรงงาน ผู้นำแคว้นสุโขทัยใช้พุทธศาสนาแบบลังกาเป็นเครื่องช่วยสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมืองเพื่อพัฒนาสู่ความเป็นรัฐให้อยู่รอดจากการคุกคามของแคว้นละโว้-สุพรรณภูมิ สัญลักษณ์ของพระมหาธาตุในแคว้นสุโขทัยถูกเปลี่ยนแปลงหรือรังสรรค์พุทธสถาปัตยกรรมขึ้นใหม่แทนที่พุทธปรางค์ที่เคยมีบทบาทเป็นที่ยอมรับอยู่นานหลายทศวรรษ

สถาปัตยกรรมรูปทรงพุทธปรางค์ที่สร้างตามคติความเชื่อของพุทธศาสนามีการตกแต่งฐานบัวลูกฟัก สร้างรูปทรงปรางค์ให้สูงชัน ไม่อ้วนล่ำแบบปราสาทที่สร้างในวัฒนธรรมเขมร เส้นรอบนอกของขอบพุทธปรางค์แบ่งเป็นจังหวะ ไม่เป็นเส้นตลอดแบบปราสาทเขมรโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการคลี่คลายรูปแบบการสร้างปราสาทมาเป็นการสร้างพุทธปรางค์ในยุคที่วัฒนธรรมเขมรกำลังลดลำดับความสำคัญ แต่ผู้นำชาวสยามยังคงสถาปนาพระมหาธาตุในช่วงที่กำลังสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับรัฐไทย โดยพิจารณาจากทั้งสามแคว้นดังกล่าวข้างต้นก่อนกำเนิด **สยามประเทศ** ในขณะที่แคว้นละโว้กับแคว้นสุพรรณภูมิร่วมกันสถาปนา **อโยธยา** เป็นราชธานีที่เป็นศูนย์กลางของชาวสยามแห่งใหม่โดยมีพุทธปรางค์เป็นพระมหาธาตุประจำเมือง แม้ว่าพระมหาธาตุที่ถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมากที่สุดคือพระมหาธาตุของเมืองสุโขทัย ซึ่งชนชั้นปกครองชาวสยามที่แคว้นสุโขทัยในสมัยต่อมาพยายามสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง เพื่อแสดงให้บ้านเมืองอื่นรู้ว่านี่คือดินแดนแห่งธรรมะที่สืบทอดคติความเชื่อที่ถูกต้องตามแบบลังกาเพราะความพยายามที่เชื่อว่าจะรักษาสถานะความเป็นรัฐพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไปได้.

* * * * *

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร , **จารึกสมัยสุโขทัย** , กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ปลายสื่อไทย , ๒๕๔๖.

กรมศิลปากร , **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย** , กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์ประกอบการจัดนิทรรศการพิเศษเนื่องในเทศกาลปฐมาภิรมย์ , ๒๕๓๓.

วิโรจน์ ชีวสุธาวาร , **การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย** , วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๔๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม , **ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ** , กรุงเทพฯ : มปป.มปป.

ศรีศักร วัลลิโภดม , **สยามประเทศ-ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม** , กรุงเทพฯ : พิมพ์ศพรินดิงเซ็นเตอร์ จำกัด , ๒๕๓๔.

สมคิด จิระทัศนกุล , **วัด : พุทธสถาปัตยกรรมไทย** , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , ๒๕๔๔.

สันติ เล็กสุขุม , **ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน** , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ , ๒๕๔๒.

สมิทธิ ศิริภัทร์ , **วิวัฒนาการพระปรางค์** , วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาตามระเบียบปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๑๓.

เสนอ นิลเดช , **ศิลปสถาปัตยกรรมอยุธยา (อุททอง)** , สารนิพนธ์ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๑๗.

สินชัย กระบวนแสง , **ประวัติศาสตร์สุโขทัย** , พิษณุโลก : ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ๒๕๒๐.

สุภัทรดิศ ดิศกุล , หม่อมเจ้า , **ศิลปะในประเทศไทย** , กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์ , ๒๕๒๘.